

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

Titelgegevens boek:

Auteur: Hella S. Haasse
Titel: Oeroeg
Ondertitel: -
Verschenen in: 1948
Aantal blz.: 122

Eerste reactie boek:

De eerste indruk die dit boek op mij heeft gemaakt is eigenlijk dat ik het verhaal een heel mooie sfeer vind hebben. Het verhaal speelt zich namelijk af in Indonesië (Nederlands Oost-Indië) ten tijde van de Nederlandse overheersing daar. Het is zo geschreven door Haasse, dat je meeleeft met de mensen daar, je proeft als het ware wat van de stemming en sfeer. Ook schrijft de auteur met eenvoudig taalgebruik, waardoor het makkelijk te volgen is en toch heel doeltreffend. Waar ik me niet helemaal in kan vinden is dat de twee boezemvrienden, na jaren van elkaar gescheiden te zijn geweest, elkaar haten en tot vijanden geworden zijn. Maar als je aan de andere kant kijkt naar de omstandigheden, hun cultuurverschillen en de strijd tussen hun landen, ze kiezen voor hun vaderland, het nationalisme en niet voor hun vriendschap, dan is het toch wel begrijpelijk dat Oeroeg en de ik-persoon geen vrienden meer kunnen zijn. Het is een heel realistisch verhaal en ik denk dat de kans dat dit soort situaties zich in werkelijkheid hebben voorgedaan vrij groot is. Dit maakt het boek ook leuker om te lezen, je kunt je als lezer er een echt beeld bij vormen.

De auteur:

Op 2 februari 1918 wordt Hella (Hélène) S. (Serafia) Haasse in Batavia geboren. Zij is dochter van de concertpianiste Katharina Diehm Winzenhöher en Willem Hendrik Haasse, die in Nederlands-Indië de belastingontduiking bestreed. In 1920 vertrekt het gezin Haasse voor een twee jaar durend verlof naar Nederland.

Na enkele keren op en neer gereisd te zijn tussen Nederland en Nederlands-Indië, en in beide landen al een tijd te hebben gewoond, vertrekt Haasse na het eindexamen in 1938 vertrekt voor langere tijd naar Nederland om aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam Scandinavische Talen en Letteren te gaan studeren.

In 1944 trouwt ze met Jan van Lelyveld en na haar huwelijk spitst ze zich steeds meer toe op het schrijven.

Oeroeg verschijnt anoniem ter gelegenheid van de Boekenweek van 1948. Lezers mogen raden wie de auteur is. In het najaar van 1993 wordt de verfilming van Oeroeg uitgebracht, onder regie van Hans Hylkema. Na de verschijning van Oeroeg volgt een lange lijst literaire producties, waarvoor zij vele prijzen in ontvangst neemt.

Samenvatting boek:

De ik-figuur denkt aan zijn jeugd in Nederlands-Indië.

De Nederlandse ik-figuur (zijn naam komen we in het boek niet te weten, in de film heet hij Johan) speelt veel samen met de Indonesische Oeroeg. Het liefst spelen ze op de kampong bij het huis van Oeroeg. De vader van de ik-figuur vindt dat zijn zoon door zijn vriendschap met Oeroeg te weinig Nederlands praat. Ieder Nederlands woord wordt afgewisseld met een Soendanees woord. Vader en moeder besluiten dat de ik-figuur tot aan het schooljaar (hij is immers al zes jaar) enkele uren per dag privé-les krijgt om zijn Nederlandse taal op te vijzelen. Oeroeg is erg nieuwsgierig naar de lessen en volgt ze dan ook via een open raam. De lessen van meneer Bollinger hebben resultaat, maar zelfs jaren later heeft de ik-figuur nog een Soendanees accent. De vader van de ik-figuur heeft liever dat zijn zoon niet meer op de kampong speelt. Oeroeg moet maar bij hun huis op Kebon Djati komen spelen. De ik-figuur speelt liever niet thuis, maar Oeroeg vindt het prima.

Er worden voorbereidingen getroffen voor het eerste schooljaar van de ik-figuur. Hij krijgt nieuwe kleren en schoenen. Van zijn vader krijgt hij een echte schooltas. De ik-figuur reist vanaf nu iedere dag met de trein naar zijn school in Soekaboemi. Hij is wel teleurgesteld dat Oeroeg niet naar dezelfde school als die van hem gaat. De moeder van de ik-figuur verklaart dat dat logisch is, want Oeroeg is immers een inlandse jongen.

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

Op een dag krijgen Oeroegs ouders visite. De bezoekers, waaronder meneer Bollinger, dineren bij het gezin. Later wordt voorgesteld om een rit te maken naar Telaga Hideung (=het Zwarte Meer). De ik-figuur wordt enthousiast. Hij kent het Zwarte Meer alleen van spannende verhalen, waarin gesproken wordt over monsters en spoken. Bij wijze van uitzondering mag de ik-figuur mee. Onderweg worden Deppoh en de tuinman Danoeh met de auto opgepikt. Bij aankomst is de ik-figuur enigszins teleurgesteld. Het meer is niet zo eng als hij verwacht had. De heren nemen hun badkleding mee naar een bamboehuisje aan het water. De ik-figuur en de dames klimmen op een vlot, terwijl de heren zich in het bamboehuisje omkleden. Na een korte zwempartij klimmen de mannen ook op het vlot. De heren spelen haasje-over en willen jonassen. Door de wilde bewegingen van de volwassenen, scheurt het vlot en valt de ik-figuur in het donkere water.....

De ik-figuur ontwaakt in zijn bed. Hij denkt dat hij alles gedroomd heeft, maar niets is minder waar. Na de val van het vlot is de ik-figuur bewusteloos te water geraakt. Deppoh is bij de reddingsactie om de ik-figuur te vinden, overleden. De ik-figuur voelt zich schuldig dat de vader van zijn beste vriend is gestorven om hém te redden. Korte tijd later verhuist de familie van Oeroeg. Ze gaan bij een familielid inwonen in een desa op de berg. Oeroeg gaat bij zijn achterneef, een huisjongen van de familie van de ik-figuur, inwonen. De ik-figuur en Oeroeg reizen nu samen met de trein naar Soekaboemi. Ze gaan nog wel naar verschillende scholen. De vader van de ik-figuur betaalt de schoolopleiding van Oeroeg.

Als de ik-figuur in de vierde klas van de lagere school zit, gaat zijn moeder weg. Volgens vader moet ze voor onbepaalde tijd op reis. Pas later beseft de ik-figuur de ware reden van haar vertrek. Meneer Bollinger wordt vervangen door Gerard Stokman. De jongens kunnen goed met Gerard opschieten. Hij neemt hen regelmatig mee op expedities. Oeroeg en de ik-figuur bewonderen de jachthut in de bergen, die Gerard helemaal gerestaureerd heeft. Regelmatig neemt hij de jongens mee voor een varkensjacht. Daarbij worden ze begeleid door de koeli Ali.

De ik-figuur kan slecht met zijn vader overweg. Ze leven als vreemden naast elkaar. Vader begrijpt niet dat zijn zoon ontdekkingsreiziger wil worden. Een paar dagen voor zijn elfde verjaardag, praat vader met zijn zoon. Hij heeft enkele maanden verlof en wil gaan reizen. Vader denkt erover zijn zoon naar Nederland te sturen, zodat die naar de kostschool kan. De ik-figuur herinnert zich de verhalen van Gerard over Nederland en wil bij Oeroeg blijven. Na enkele woordenwisselingen wordt besloten dat de ik-figuur tot aan zijn toelatingsexamen voor de HBS in Indië kan blijven. De ik-figuur wordt in een huis in Soekaboemi ondergebracht. Hij wordt verzorgd door een voormalige Nederlandse verpleegster, genaamd Lida. De ik-figuur beseft dat zijn vader op deze manier probeert hem bij Oeroeg weg te houden. Hij is verbitterd en wil zo weinig mogelijk met zijn vader te maken hebben. De ik-figuur en Oeroeg spijbelen veel om bij elkaar te kunnen zijn. Na een paar maanden verhuist Oeroeg eveneens naar het pension van Lida. Oeroeg krijgt het schooladvies om naar de MULO of AMS te gaan. De vader van de ik-figuur denkt dat Oeroeg weinig beroepskansen heeft en weigert dan ook voor zijn opleiding te betalen. Lida raakt meer en meer op Oeroeg gesteld en besluit hem te helpen. Ze vertelt hem over het beroep van arts en Oeroeg is zeer enthousiast.

Na een jaar keert de vader van de ik-figuur terug. Hij is inmiddels getrouwd met Eugenie. Vader beslist dat de ik-figuur de zomervakantie moet doorbrengen op Kebon Djati. Oeroeg blijft in Soekaboemi. De ik-figuur heeft een hekel aan zijn stiefmoeder. Hij verafschuwt haar autoritaire gedrag ten opzichte van het personeel. Regelmatig ontsnapt hij om Oeroeg op te zoeken. Lida heeft inmiddels een pension in Batavia overgenomen en in september trekken zij en Oeroeg daar naar toe. Oeroeg gaat naar de MULO en de ik-figuur gaat in Batavia naar de HBS. De ik-figuur komt in een internaat terecht. Regelmatig brengt hij een bezoek aan het pension van Lida. Oeroeg krijgt meer en meer kenmerken van een Europese jongen. Hij wil nauwelijks nog herinnerd worden aan zijn verleden en praat alleen nog maar Nederlands.

De puberteit brengt de ik-figuur in verwarring. Hij heeft, in tegenstelling tot Oeroeg, problemen om met meisjes om te gaan. Oeroeg en de ik-figuur praten over de toekomst. De ik-figuur wil ingenieur worden. Oeroeg wil naar de Nederlands-Indische Artsenschool in Soerabaja. Hij droomt ervan om naar Amerika te gaan, want daar wordt een mens niet beoordeeld op zijn ras en afkomst. Lida heeft intussen grote moeite met de opvoeding van Oeroeg. Ze zorgt ervoor dat hij opgenomen wordt in het internaat van de HBS, waar de ik-figuur ook woont. Oeroeg heeft grote problemen met de afwijzingen van de 'Europese' jongens. Hij voelt zich anders. In deze periode ontstaat een verwijdering tussen Oeroeg

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

en de ik-figuur. Oeroeg bouwt een vriendschap op met een jongen van Arabische afkomst (Abdullah), die eveneens naar de NIAS gaat.

Een bezoek van de ik-figuur aan Kebon Djati loopt uit op een teleurstelling. Gerard is met verlof en moeder schrijft de ik-figuur waarbij ze doet alsof hij nog een kleine jongen is. De ik-figuur voelt zich zelfs een vreemde in het huis van Sidris (de moeder van Oeroeg). De volgende dag keert hij weer terug naar Batavia. Oeroeg studeert aan de NIAS en woont met Abdullah bij familie. Lida raakt meer en meer teleurgesteld in haar pensionverblijf en verlangt ernaar bij Oeroeg te zijn. Na enkele maanden verkoopt ze haar pension en verhuist ze naar Soerabaja. De ik-figuur heeft dan alleen nog maar via brieven contact met hen.

De ik-figuur slaagt op zeventienjarige leeftijd voor zijn eindexamen en bespreekt de toekomst met zijn vader. Hij wil graag ingenieur worden en gaat nog datzelfde jaar naar Delft om te studeren. Voor zijn vertrek gaat hij naar Soerabaja om afscheid te nemen van Oeroeg en Lida. De ik-figuur merkt dat nu alles anders is. De vertrouwelijkheid is er niet meer en het bezoek eindigt met een felle discussie over de Nederlandse onderdrukking.

Tijdens en na de beëindiging van zijn studie, denkt de ik-figuur veel na over het lot van Oeroeg, Lida, zijn vader en het gezin. Na de capitulatie van Japan hoort de ik-figuur dat zijn vader overleden is. Ondanks alle inspanningen kan hij geen contact krijgen met Oeroeg en Lida. De ik-figuur verlangt naar zijn geboorteland Indië. Hij solliciteert naar een betrekking en reist af naar Batavia. Tijdens een patrouille reist hij mee richting Kebon Djati. De thuiskomst is teleurstellend. De onderneming van zijn vader is volledig verwaarloosd en verwilderd. Het landschap geeft een spookachtige indruk. Alleen de bergen en het meer zijn nog hetzelfde gebleven. Plotseling hoort de ik-figuur een geluid naast zich. Hij draait zich om en kijkt recht in de ogen van Oeroeg. Oeroeg draagt een wapen en dreigt de ik-figuur neer te schieten. De ik-figuur beseft dat een gesprek niet mogelijk is. Als hij even omkijkt, is Oeroeg plotseling weer verdwenen. Later twijfelt de ik-figuur of het Oeroeg wel was.

Personages boek:

De vriendschap tussen de verteller (de ik-figuur) en Oeroeg staat in het gehele boek centraal. We zien Oeroeg alleen door de ogen van de verteller, en de ik-persoon leren we vooral kennen door wat hij over zichzelf vertelt. Oeroeg is degene die het meeste verandert; van desa-jongen naar westers georiënteerde puber en vervolgens tot een politieke bewuste strijder voor zijn land. Je maakt als lezer deze veranderingen ook heel duidelijk en van dichtbij mee. Dit komt doordat de ik-figuur Oeroeg vaan heel dichtbij meemaakt en de lezer kijkt als het ware door de ogen van deze ik-persoon. De ik-persoon ziet Oeroeg altijd als iemand die verder is dan hijzelf. Al als kleine jongen is hij gespierder, beter aangepast aan de omstandigheden, waar de ik-persoon onhandig is en minder goed bestand tegen het leven in het gekoloniseerde Indië. Oeroeg lijkt geen pubertijd problemen te kennen en ook eerder rijp te zijn. Hij is losser in de omgang met meisjes en meer een man van de wereld dan de ik-figuur. De schrijfster legt bij het uiterlijk van Oeroeg vooral de nadruk op zijn karakteristieke gezicht, met zijn typerende lach. Hoe intiem de vrienden ook zijn, zelfs in hun vroegste jeugd blijft Oeroeg een gesloten boek voor de verteller, onbenaderbaar, waar hij zelf niet wenst meer te zeggen.

De ik-figuur is zeer gehecht aan het gezelschap van Oeroeg en diens familie. Hij heeft zelf geen broers of zussen of speelkameraadjes, waardoor hij eigenlijk al vanaf zijn geboorte is aangewezen op het gezelschap van Oeroeg. Maar zelf wanneer er wel anderen in zijn leven komen, bijvoorbeeld de Nederlandse jongens van zijn school, verkiest hij Oeroeg als speelkameraad boven zijn Hollandse vrienden. Hij is naïef in het ontkennen van de verschillen tussen hen beiden, alsof hij het niet wil zien. Telkens wanneer zijn ouders hem wijzen op de verschillen in afkomst en stand wordt hij opstandig. De ik-figuur wil Oeroeg koste wat het kost niet loslaten.

De ouders van de ik-persoon hebben eigenlijk nauwelijks aandacht voor hem, ze bemoeien zich amper met hem. Zijn vader is vooral bezorgd dat hij de juiste opleiding krijgt, passend bij een Hollandse jongen, en dat hij zich niet te veel laat beïnvloeden door de inheemse bevolking. De vader van de ik-figuur voelt zich boven de Indonesische bevolking verheven en wil niet dat zijn zoon teveel naar hen toetrekt. Hij gebied zijn zoon dan ook zo weinig mogelijk meer met hen in aanraking te komen en hij wil dat hij Nederlands spreekt, in plaats van een mengelmoes met Soedanees. Zijn moeder is een stille vrouw, erg op zichzelf gericht. Je krijgt de indruk dat ze zich, in tegenstelling tot de ik-persoon, niet thuis voelt in dit voor haar vreemde land. Later vertrekt ze ook, samen met meneer Bollinger, waar ze haar aandacht

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

inmiddels volledig op heeft gericht.

De vader van Oeroeg, Deppoh, is een man met gezag. Deppoh neemt de verantwoording, daar waar dat van hem gevraagd wordt, wat hij uiteindelijk zelfs zet zijn leven moet bekopen. Hij laat het gezag van de Hollanders in stilte over zich heen komen, waardoor je het gevoel krijgt dat hij erboven staat. Sidris, de moeder van Oeroeg is een heel zorgzame vrouw. Ze probeert erin te voorzien dat haar zoon een goede opleiding krijgt. Hiermee verliest ze hem, hij ontgroeit haar. Lida is een Hollandse vrouw, die een nieuw leven probeert op te bouwen in Indië. Ze heeft een pension waar ze de ik-persoon en Oeroeg een tijd lang onderdak biedt. Uiteindelijk is ze zo aan Oeroeg gehecht geraakt dat ze hem als een zoon ziet en ze neemt hem onder haar hoede. Ze geeft alles op om Oeroeg een opleiding te kunnen bieden, en ook financieel blijft ze hem steunen. Wanneer de strijd tussen de Indonesische vaderlandstrijders en de Nederlandse overheersers echt losbreekt, kiest ze zelfs ervoor om onder de inheemse bevolking te gaan leven, ze kiest voor hun kant.

Thema:

Het boek 'Oeroeg' kent verschillende thema's, waarvan de belangrijkste ongetwijfeld de cultuurverschillen en vriendschap zijn. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de eerste regels waarmee het verhaal begint direct op deze vriendschap duiden. De ik-persoon beschrijft zijn vriendschap met een inlandse jongen. Deze vriendschap is als ze klein zijn heel hecht, maar de cultuurverschillen en het opkomende nationalisme in Indië leiden in de loop der tijd steeds meer tot een verwijdering tussen beiden. De verhouding tussen een Indische en een Hollandse jongen wordt op een voortreffelijke wijze weergegeven, vooral wanneer dit gezien wordt vanuit de politieke actualiteit op het moment van uitgave. De ik-figuur is zich, vooral aan het begin, nauwelijks bewust van de cultuurverschillen, ondanks dat anderen hem er telkens op wijzen. De ik-persoon voelt zich juist op zijn gemak bij zijn vriend en diens familie. Indië is het land waar hij zich thuis voelt. Door de ontwikkeling van zijn vriend tot een nationalistische strijder en de politieke ontwikkelingen in Indië verliest de ik-persoon zowel zijn vriend als zijn moederland. Dit treft de ik-figuur heel diep, zo blijkt ook uit de laatste regels van het boek. Hij vraagt zich af: "Ben ik voorgoed een vreemde in het land van mijn geboorte, op de grond vanwaar in niet verplant wil zijn?"

Ook de natuur speelt een belangrijke rol in het boek 'Oeroeg'. Zij speelt een machtige en soms ook dramatische en beangstigende rol. Belangrijk is vooral de rol van het landschap rond de theeplantage, waar de verteller tijdens zijn studie in Nederland zo naar terugverlangt. De voornaamste rol daarin wordt vervuld door het meer Telaga Hideung. Tijdens de jeugd van de jongens is het meer het legendarische oord van boze geesten, vervolgens de plaats waar Oeroegs vader is verdronken, dan een unheimische plek waar de kleur van de bodem aan geronnen bloed doet denken en tenslotte een symbool voor de ondoorgrondelijkheid van Oeroeg en het Indonesische nationalisme. De ik-persoon vergelijkt Oeroeg met het meer, een spiegelende oppervlakte, waarvan hij de diepte niet heeft beseft.

Ruimte boek:

Het verhaal speelt zich voornamelijk af in Nederlands-Indië, direct na de Tweede Wereldoorlog. De familie van de ik-persoon leeft daar te midden van de inheemse bevolking. Vooral het landschap rondom hun leefgebied, de theeplantage, is belangrijk in het verhaal. Hier bevindt zich ook het meer Telaga Hideung, wat heel bepalend is voor de sfeer in het verhaal, zie ook de thematiek. Later verplaatst het verhaal zich meer naar de streek rond Batavia. Oeroeg en de ik-figuur gaan daar naar school en ook Lida vindt daar een woning. De ik-persoon gaat, wanneer hij zijn eindexamen heeft gehaald en hij klaar is om te gaan studeren naar Nederland, terwijl Oeroeg zich weer onder de oorspronkelijke bevolking van Indië mengt. Later komt de ik-persoon weer terug naar wat voor hem voelt als zijn moederland. Maar wanneer hij terug is voelt hij zich als een vreemde in het land waar hij zich altijd zo thuis voelde.

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

Aantekeningen film

Bij het boek hebben we al een behoorlijk aantal aantekeningen gemaakt. Wat betreft de film geven we alleen de aspecten weer die anders zijn ten opzichte van het boek. Deze aspecten staan verwerkt in onderstaande uitwerkingen.

Gegevens film:

Auteur boek:	Hella S. Haasse
Titel boek:	Oeroeg
Titel film:	Oeroeg
Productie:	Paul Voorthuysen en Erwin Provoost
Regie:	Hans Hylkema
Scenario:	Jean van de Velde
Camera:	Walther van den Ende
Geluid:	Pepijn Aben
Montage:	Ot Louw
Muziek:	Tristan Keuris en Henny Vrienten
Verschenen in:	1993
Speelduur:	118 min.

Eerste reactie film:

Als ik moet weergeven wat voor eerste indruk de film op mij heeft gemaakt, is het natuurlijk vrij logisch dat die indruk in mijn geval anders is als de indruk van iemand die het boek nog nooit gelezen heeft. Na het lezen van het boek had ik namelijk wel bepaalde verwachtingen van de film.

Achteraf gezien denk ik dat de film slechts voor een bepaald gedeelte aan mijn verwachtingen voldaan heeft. Ik had namelijk verwacht dat de verhaallijn van de film wel wat meer overeen zou komen met de verhaallijn van het boek. De enige overeenkomst is, dat de ik-persoon terugdenkt aan zijn jeugd in Nederlands-Indië, en een aantal van deze flashbacks naar de jeugd komen ook overeen met die het boek. Echter wat een veel belangrijkere rol speelt in de film, in tegenstelling tot in het boek, is de staat van de ik-persoon wanneer hij ouder is geworden en in het Nederlandse leger zit. Tijdens zijn verblijf in Nederlands-Indië met het leger vinden er gebeurtenissen plaats die in het boek nergens beschreven staan.

In de zin van de sfeer en de weergave van de omgeving heeft de film wél aan mijn verwachtingen voldaan. Het Indische landschap met de jungle, de rijstvelden en andere kenmerken is in de film prachtig weergegeven en dat creëert een sterke Indische sfeer waardoor de kijker zich geweldig kan inleven in het verhaal.

Een minpunt aan de film vind ik het vele geweld wat er in voorkomt, met name de scène waarin een heel dorp van inlanders uitgemoord wordt door het leger.

Tenslotte wil ik nog opmerken dat ik geen moeite heb met het gesloten einde in de film. Ik vind het erg mooi dat Oeroeg en Johan elkaar weer ontmoeten, en vooral de omstandigheden waaronder deze ontmoeting plaatsvindt hebben indruk op mij gemaakt. In vergelijking met het open einde in het boek vind ik dit geslote einde eigenlijk mooier, het geeft mij toch meer tevredenheid over de afloop van het verhaal.

Samenvatting film:

De ik-figuur zit in het leger en vertrekt naar Nederlands-Indië, waarbij hij na lange tijd terugkomt in het land waar hij geboren is en zijn jeugd door heeft gebracht.

Hij ziet Lida weer terug na acht jaar en tevens brengt hij een bezoek aan Telaga Hideung, het mysterieuze meer wat een belangrijke rol in Johans jeugd heeft gespeeld. Zo fantaseerden hij en zijn beste vriend Oeroeg over de geesten die zich in het meer verborgen hielden. Uitgerekend bij dit meer ontmoet hij zijn oude inlandse jeugdvriend weer, alleen hun band is niet meer wat het geweest is. Door de cultuurverschillen en strijd tussen hun landen van herkomst zijn ze vijanden geworden, en Oeroeg bedreigt Johan zelfs met een pistool. Oeroeg durft Johan echter niet te vermoorden en ineens is hij weer verdwenen, onvindbaar in de jungle.

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

Johan gaat door naar Kebon Djati, de onderneming waar hij een groot deel van zijn jeugd gewoond heeft. Wanneer hij daar rondkijkt hoort hij plotseling van dichtbij een geweer afgaan, en nauwelijks bekomen van de schrik die de ontmoeting met Oeroeg teweegbracht, vindt hij het lichaam van zijn vader op de veranda, zojuist doodgeschoten. Johan verdenkt Oeroeg van de moord.

Johan denkt in vlagen terug aan zijn jeugd. Natuurlijk komt in zijn herinnering ook de dag voor, dat ze met allerlei kennissen van zijn vader in het meer Telega Hideung gaan zwemmen. Ook Lida is erbij. Johan valt in het water en Deppoh, de vader van Oeroeg, redt hem, maar verdrinkt daarbij zelf. De reden voor het belang van deze gebeurtenis is dat van dat moment de verwijdering tussen Johan en Oeroeg lijkt te ontstaan. Oeroeg lijkt Johan de dood van zijn vader kwalijk te nemen, al zegt hij dat niet met zoveel woorden.

Na de begrafenis van zijn vader gaat Johan op zoek naar Oeroeg. Deze zoektocht is voor een belangrijk deel gericht op het vinden van de moordenaar van zijn vader (waarbij Johan overtuigd is dat Oeroeg het heeft gedaan), en in mindere mate op het vinden van zijn jeugdvriend.

Als eerste aanknopingspunt vindt hij Satih, de zus van Oeroeg, samen met Sidris, Oeroegs moeder. Zij kunnen hem echter niets vertellen over de verblijfplaats van Oeroeg.

Johans tocht gaat verder, samen met een aantal militairen. Ze martelen inlanders, wanhopig opzoek naar informatie over het lot van Oeroeg, maar het levert hen niets op.

Tijdens zijn tocht blijven Johans jeugdherinneringen in voornamelijk chronologische volgorde terugkomen, waarbij duidelijk zichtbaar is dat de afstand tussen hem en Oeroeg steeds groter wordt. Zo ontmoet Oeroeg op een gegeven moment, in de tijd dat hij bij Lida woont, Abdullah. Abdullah neemt in Oeroegs leven als het ware de plaats van Johan in.

Johan ontdekt bovendien dat de dood van Deppoh, Oeroegs vader, een heel andere reden had dan zijn vader hem altijd verteld heeft. In werkelijkheid was het namelijk zo dat de vader van Johan zijn zoon zelf redde. Daarbij geraakte echter diens dure horloge in het water en Deppoh, uit nobelheid voor zijn meester, dook het achterna. Daarbij kwam hij om het leven.

Terug in het heden laat Oeroeg op een zeker moment een boodschap voor Johan achter. De boodschap vraagt Johan naar het meer van Telega Hideung te komen, waar Oeroeg ook zal zijn. Tevens verzekert Oeroeg in de boodschap de veiligheid van Johan.

De boodschap blijkt een val te zijn en Johan wordt gevangen genomen. Hij wordt naar Lida gebracht, die met Oeroeg en andere oppositionele inlanders samen blijkt te spannen in het verzet voor de onafhankelijkheid van Indonesië. Oeroeg blijkt opgepakt te zijn en op dat moment als krijgsgevangene in Nederlandse handen te zijn.

Johan wordt vrijgelaten, in ruil voor de vrijlating van tien Indische krijgsgevangenen. Johan steekt een brug over, op weg naar het Nederlandse kamp, terwijl de Indiërs hem tegelijkertijd passeren onderweg naar het Indische kamp. Onder deze tien Indische gevangenen bevindt zich ook Oeroeg, en de twee ontmoeten elkaar symbolisch op het midden van de brug. Johan schenkt Oeroeg het horloge van zijn vader, waarschijnlijk als blijk van zijn spijt over de tragische dood van Oeroegs vader. Tenslotte herstellen ze hun vriendschap.

Personages film:

De personages in de film zijn grotendeels dezelfde als die in het boek. Er zijn echter een paar verschillen. Zo spelen de mannen uit het Nederlandse leger een veel grotere rol. Ze zijn de reisgenoten van Johan, en wanneer hij niet op rondtocht is op zoek naar Oeroeg, trekt hij met hen op.

Daarnaast is er nog een opmerkelijk verschil te noemen. Johans moeder komt namelijk, in tegenstelling tot in het boek, totaal niet in de film voor. Al vanaf het begin van Johans jeugdherinneringen die in de film worden weergegeven is het vooral zijn vader alleen, en later met zijn nieuwe vrouw Eugenie, die hem, Johan, opvoedt.

Ook mijnheer Bollinger, die er in het boek met Johans moeder vandoor gaat, komt totaal niet in de film voor. In de film is het Lida, die Johan van het begin af aan lesgeeft, en tegelijkertijd een soort van vervangende moeder voor hem, maar

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

ook voor Oeroeg, is. En dat terwijl Lida in het boek pas in beeld komt als pensionhoudster van het pension waar Johan en Oeroeg tijdens hun schooltijd na hun elfde jaar verblijven.

Ruimte film:

Het verhaal speelt zich net als in het boek af in Nederlands-Indië, echter in een andere periode. Johan en Oeroeg zijn beide volwassen geworden en Johan is na een tijd in Nederland te zijn verbleven weer naar Nederlands-Indië teruggekeerd (met het Nederlandse leger). Waar het boek zich voor een groot deel op de onderneming Kebon Djati en voor een groot deel in de omgeving van Lida's huisvesting, de streek rond Batavia, afspeelt, zijn in de film meerdere locaties van belang. Johan is in de film meer onderweg en heeft duidelijk geen vaste verblijfplaats. Hij trekt in zijn zoektocht naar Oeroeg rond over heel Java, hij komt door steden en zwerft in de jungle, en hij doet onder andere ook Kebon Djati en het meer Telega Hideung aan.

Recensie boek I

“Nogmaals Oeroeg”

Door Tjalie Robinson

Oorspronkelijk gepubliceerd in “Oriëntatie”, Djakarta, juni 1948.

Herdrukt in “De Pasarkrant”, november 1993.

Laat mij het maar direct en ronduit zeggen: de zwakke bespreking van Hella S. Haasse's Oeroeg in Oriëntatie kan niemand's goedkeuring wegdragen, zelfs niet met de excuserende subtitel 'Gegeven paard in de bek gezien', die slechts poogt de zwakte te redden, maar overigens onjuist is: D.d.V. heeft het gebit nauwelijks bekeken van dit gegeven paard (Geschenk van de Nederlandse boekenweek), maar slechts wat grasjes tussen de rommelige tanden weggepeuterd. Want wie halverwege aankondigt te gaan spreken over “literaire waarde en waarheid” en dan een zestal foutjes corrigeert die met literaire w. en w. niets uit te staan hebben, wil òf erg vals zijn (hetgeen van D.d.V. moeilijk aan te nemen is) òf weet niet waar nu precies de hoofdfouten liggen. Ik heb de laatste dagen het genoegen gemaakt enkele kritieken in Hollandse bladen en periodieken te lezen over Oeroeg en wel gemerkt, dat men eigenlijk overal met deze nestkeuze van de Ned. boekenweek in de maag zit. Duidelijk is dat alleen het onderwerp door zijn (politieke) actualiteit alle interesse heeft. Om de “nieuwheid” ervan is de kritiek vrij gunstig geweest. Dus gevaarlijk.

Want het boek is FOUT. De opzet is ondoordacht gekozen, de intrige daardoor verkeerd uitgesponnen en het eind is zelfs politiek gevaarlijk. Oeroeg is psychologisch fout en dat is zelfs met geen literaire waarden en waarheden te redden. Ik neem het den Hollander niet kwalijk, dat hij niet ontdekt heeft, waar de grondfout zat. Zelfs nu hij weet dat het een vrouw is, die in dit boek de autobiografie van een man geschreven heeft. Misschien zijn er nog, die dit zo erg niet vinden. Niet iedereen kan als Christopher Morley een Kitty Foyle schrijven. Wat minder mag best, denkt men. Neen, wat minder is niet mogelijk. Morley heeft met dat boek niet (alleen) zijn literair meesterschap bewezen, maar een wonderlijke en unieke gave aangetoond: het vermogen om zich ten volle in te leven in de psychologie van een vrouw. Wordt daarnaast literair meesterschap aan den dag gelegd, dan bepaalt dat verder de waarde van het boek voor de bellettrie. Het omgekeerde is niet mogelijk: dat een geniaal schrijver een boek redt, dat psychologisch volkomen onverantwoord is opgezet.

Dat is bij Oeroeg gebeurd. Nog vóór ik wist wie het geschreven had, moest ik reeds tot de conclusie komen dat het boek geschreven was door een vrouw (die noch het wezen van Oeroeg, noch dat van zijn Hollandse vriendje gepeild had) of door een man, die zich een reeks verhalen had laten vertellen door een ondernemingsjongetje, maar er verder niets van begrepen had en er tenslotte maar op los was gaan dazen. Nu sta ik er als “hier gewortelde” veel zuiverder tegenover. Dit leven van deze jongen (en met veel meer Indonesische vriendjes, “zelfs” katjong!) heb ik zelf geleefd. Ik meende dus mezelf te mogen terugvinden in de ervaringen van Oeroeg's vriendje. En dat deed ik niet. Ik zat almaar met vreemde ogen tegen mezelf op te kijken en ontdekte dingen aan me, die ik nooit geweten en gevoeld kon hebben. Aan naaiende djajts, aan keuvelende moeders en baboes, aan een moeder, die gekleed en gekapt rondliep, aan een apart opgemaakt baboe, aan een stilletje ontdekte verboden vrijage (van wie dan ook) heb ik geen dominerende herinneringen. Waar ik wèl dominerende herinneringen aan heb (en elke net zo geleefd hebbende totok of Indo met mij), dat is aan de bruisende,

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

ontembare uitleving van alle jongensnaturen: in avontuur, jachtlust en vechtlust. Hella Haasse spreekt altijd over “spelletjes”, die niet nader beschreven worden, zelfs niet bij name genoemd. Zij is nooit doordrongen geweest van de “thrill”, die wij (jongens) in al die spelletjes vonden. Hella zit “gefascineerd” naar waterspiegels te kijken, terwijl elke jongen naar beneden stormt, onderweg uit zijn tjelana monjet schietend. Mierenleeuwen “vang” je niet “achter in de tuin”, Hella; die “trek” je, vlak tegen het huis aan. Nooit je langste haar uitgetrokken, Hella, en gekieteld in het trechtervormige valputje, bezwerend prevelend: “Oendoer-oendoer, djangan moendoer?” Waar is jouw “gatjoek” (je kampioensstuiter), Hella? Hoe was jouw geheim van het beste glastouw van de wereld? Van welk hout maakte je de speciale vork van jouw katapult? Weet je niet wat een soempitan is? Neen, alles wat ik las, was vals en nog eens vals. De kennismaking met den jager Stokman is ontstellend arm aan “mannelijk detail”; het jagers- en jacht-element ontbreekt volkomen. Stokman is een meneer, die wordt aangediend als jager, erg uitdrukkelijk zelfs, maar nergens blijkt dat hij jager IS. Oeroeg en z'n vriend zouden zich geheel bij hem aansluiten en zelf jagertjes geworden zijn, maar ook dat is een slappe geloofszaak, want het blijkt nergens uit. Geen jongen, die werkelijk gejaagd heeft, kan zó koud en gevoelloos praten over “geweren, buksen, messen en stokken”. Dat doet gewoonweg pijn. Een leek zegt: “Daar is een geweer.” Maar zelfs het kleinste jagertje zegt: “Dat is een Bayard, kaliber 12.” Wat is in hemelsnaam zo maar “een buks”! Er wordt gepraat over “wild” zonder enige verder aanduiding. De beschrijving van de jacht is een stuntelige opvoering op een dorpstoneel, waarbij Goddank nog een paar imposante decors kunnen worden opgezet om de “flop” van het spel te redden: het vrolijk knapperende vuurtje, de rijst met corned beef, het “vervaardigen” van een “leiding” met behulp van een kunstmatige waterval en een stuk “uitgeholde bamboe”. Hella zit trouwens almaar bamboes uit te hollen in dit boek. Mana bisa?

De jacht zelf wordt afgedaan met een “de echo’s van geweerschoten galmden rondom”. Ja, ja, langs berg en dal, klinkt hoorngeschal! En verder: “er was overal gekraak en het snel schuifelen van vluchtende dieren door het struikgewas.” Die arme Hella heeft ’m waarschijnlijk twee kilometers van het strijdtoneel erg zitten kieren. In elk geval heeft ze nooit een aangeschoten bagong (driemaal raden, Hella!) door het hout horen razen en breken.

Ook de beschrijving van het latere leven van Oeroeg en z'n vriend zit vol psychologische fouten en tekortkomingen. (Hoe raak is daarentegen de beschrijving van die twee “nonnie’s” op het galerijtje!) Maar scherp protesteer ik tegen de onware geschiedenis van de uitlatingen van de vriendjes van Oeroegs vriendje: “We hebben je op Pasar Baroe gezien met je djongos” en “Ben je weer met je Inlander uit geweest”. Zulke dingen wèrden niet gedacht en wèrden niet gezegd. Dit is ergerlijke, hatelijke en onverdiende laster. Wij hadden allemaal onze Indonesische vriendjes, ook in soortgelijke dienstverhoudingen. Maar als kameraad waren ze kameraad, afgelopen. De smeerlap, die zoiets gezegd zou hebben, zelfs voor de grap, zou of van de aangesprokene, of van diens Indonesische vriend een pak ransel hebben opgelopen. Ja, we vochten gemakkelijk en veel in die tijd. Zeer zeker was er geen sprake van broederschap, daar waren we (aan beide zijden) te nuchter en te eerlijk voor. Maar er was pertinent ook geen scheidsmuur, waar Hella ons aan wil doen geloven. Tenslotte is dat “Sardinische struikroverstoneel” bij het einde te belachelijk om gedrukt te worden. Ik ben in de bersia-tijd ook vrienden van vroeger tegen het lijf gelopen: Osman, Yoessoef en Hardjono. En op het moment dat je mekaar herkent, dan heb je spijt van je “vijands-uniform” en hij van z'n rood-witte badge. Je zegt “Hallo John!” en “Hallo Tjalie!” en je geeft mekaar verlegen een hand. Dat is duizendmaal gebeurd hier. Zij in hun groep en ik in mijn groep zouden elkaar niet herkend hebben en verbitterd met elkaar zijn slaags geraakt, ja. Maar in de besloten confrontatie is dat pertinent niet mogelijk. Als er ooit vriendschap geweest is, verstaan? Zelfs toen ik mijn oog minachtend monsterend liet gaan over de neergehurkte krijgsgevangenen en alleen snipers zag, toen nog ontdekte mijn oude oog in een halfnaakte met gebogen hoofd zittende peloppor de schoolkameraad van mijn broertje, Wadjah. We hebben elkaar gesproken “net als toen” en dat was “rot, rot en nog eens rot”. Als je dan aan het slot van deze levensbeschrijving van twee jeugdvrienden leest: “(Zijn) diepte peilde ik nooit. Is het te laat?”, dan pas realiseer je je het gevaar van dit boek: als zelfs een Hollandse jongen, zo innig samen opgegroeid met een Indonesische jongen, niets dan onpeilbare diepte peilt en wanhopig uitroept: “Is het te laat?”, hoe dan alle andere Hollanders en Indonesiërs? Ja, als het werkelijk zo is, schei dan maar uit met peilen. Het kost nog extra touw ook. Kom maar nooit bij Telaga Hideung terug. Sombere betekenis ook: Zwarte Wolk. Laat het onwetende Hollandse volk dit boek maar slikken met huid en haar. En kijk niet om naar die paar duizend Hollanders, die werkelijk vrienden hebben gemaakt, zonder zelfs maar een moment te zitten peilen. En die amper geen vaarwater hebben op Telaga Hideung vanwege al die pientere peilders!

Hiermede zijn nog steeds niet literaire waarde en waarheid van het boek gepeild. Ze zijn ook maar in sommige fragmenten terug te vinden: de beschrijving van de vrouwspersonen, enkele interieurschetsen en een hoogst enkel natuurfereel. ook al hindert hier vaak de stugge, journalistieke zinsbouw. Maar Hella Haasse bewijst hier toch wel dat

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

ze zien kan en dat ze schrijven kan. Als ik haar een raad mag geven: schrijf de levensgeschiedenis van de kleine Hella. Hoe ze heeft gebikkeld in de koele achtergalerij, hoe ze kettingen heeft geregen van djalipitten of tjongklak gespeeld met het dochtertje van de djait. Ook zonder romantisch einde en met zelfs matig literair talent kan het dan nóg een boek worden, dat boeit van het begin tot het einde en dat een stukje echt leven vermag te geven in een land dat blijkbaar nog steeds even ver gebleven is van het Nederlandse volk als drie eeuwen geleden.

TJALIE ROBINSON

Recensie boek II

“Oeroeg: de dubbelzinnigheid van een koloniale overgangsnovelle”

Door August Hans den Boef

Gepubliceerd in “De Groene Amsterdammer”, 9 juni 1993.

Recensie film

“Mijn verontwaardiging was groot”

Door Mark Duursma

Gepubliceerd in “De Filmkrant”, datum onbekend.

Tussen 1945 en 1949 probeerde de Nederlandse overheid de wording van de onafhankelijke staat Indonesië tegen te houden. Met geweld. Veel vaders kunnen er nog steeds niet over praten. Het staat vast dat er verschrikkelijke dingen zijn gebeurd, maar pogingen om over het onderwerp te spreken worden al snel betiteld als het 'openrijten van een wonde'. In de film *Oeroeg* speelt oorlogsgeweld een belangrijke rol. Regisseur Hans Hylkema hoopt dat het een nieuwe generatie onwetenden de ogen zal openen.

De novelle 'Oeroeg' van Hella Haasse verscheen in 1948, tussen de twee politionele acties in. Het verhaal eindigt met de terugkeer van de ik-figuur, een Nederlandse jongen, naar Indië. "Mijn aankomst in Batavia viel ongeveer samen met het uitbreken van wat ik, ter vereenvoudiging, de politionele actie zal noemen." In de buurt van de plantage waar hij opgroeide wordt de ik-figuur bedreigd door een Indonesiër die hem toevoegt: "Ga weg. Je hebt hier niets te maken". Met die woorden worden de tijdens de oorlog gewijzigde omstandigheden samengevat. Extra schrijnend is dan nog dat de woorden wellicht werden uitgesproken door Oeroeg, van jongs af aan de boezemvriend van de ik-figuur.

Het scenario van de film *Oeroeg* gaat verder waar het boek eindigt. Hoofdpersoon Johan keert als militair terug naar het land van herkomst. De bedreiging door de vermoedelijke Oeroeg is het begin van Johans zoektocht naar zijn jeugdvriend. Dit zoeken gaat gepaard met langdurige herinneringen aan de jaren die zij samen doorbrachten, de periode die Haasse in haar novelle beschreef. Ook al was Johan zoon van de plantage-eigenaar en Oeroeg zoon van de opzichter, ze waren onafscheidelijk. De veranderende politieke omstandigheden dreef de twee vrienden langzaam uit elkaar. Het heden, dat is 1947, is aan het boek toegevoegd en toont de strijd tussen Nederlandse militairen en Indonesische vrijheidsstrijders.

Affiniteit

Hans Hylkema is geïnteresseerd in de politieke geschiedenis van Nederland. Eerder uitte zich dat in *De mannetjesmaker* (1983), een authentiek verhaal over een sluwe pr-functionaris tussen de Haagse politici van de jaren zestig. Hylkema: "Als je die belangstelling hebt is Nederlands-Indië zo'n kolossale, massieve plek in de Nederlandse geschiedenis. Je kunt er wel tien films maken, er ligt daar zoveel drama en conflictstof".

Hoe zou het komen dat het veelgelezen boek 'Oeroeg' nooit eerder aanleiding is geweest voor een film?

"Nederlandse filmmakers hebben daarvoor te weinig affiniteit met Indië. Voordat ik me op deze film ging voorbereiden wist ik er ook nauwelijks iets van. Het is een zwarte bladzijde, betrokkenen praten slechts met grote moeite over de afloop van de Nederlandse aanwezigheid in Indië. Bovendien zijn de opnames voor *Max Havelaar* destijds zeer moeizaam verlopen, waardoor Nederlandse producenten weinig enthousiast zijn over filmen in Indonesië."

Hella Haasse kreeg naar aanleiding van 'Oeroeg' van mensen als Tjalie Robinson en Rob Nieuwenhuys het verwijt niet Indisch genoeg te zijn. Hoe zit dat met uw affiniteit?

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

"Prachtig vind ik dat, die controverses over wie het meest Indisch is. Alsof het een exclusief privilege is. Wat mij betreft: niet dus. Ik heb geen enkele roots in de vorm van familieleden. Alleen de vader van een nicht heeft er gevochten en zijn terugkeer herinner ik me nog. Later kreeg ik, via enthousiaste vrienden, belangstelling voor het huidige Indonesië. Ik wilde er niet zomaar naar toe, maar met een doel. Dus heb ik eerst een doel gezocht en dat was het maken van een film." Bespottelijk.

Twee keer eerder heeft iemand geprobeerd de gruwelen van de politionele acties boven tafel te krijgen: Joop Hueting in 1969 in 'Achter het nieuws' en Loe de Jong een paar jaar geleden. Beide kregen zij de natie over zich heen. Verwacht u weer zo'n reactie?

"In ieder geval niet op de georganiseerde manier zoals dat bij De Jong is gebeurd. Zijn begeleidingscommissie is door zo'n club behoudende veteranen onder druk gezet. Ik vind het schandelijk zoals dat gegaan is en onbegrijpelijk dat De Jong zijn mening als historicus heeft bijgesteld. Joop Hueting kende ik al. De scène waarin een Indonesische krijgsgevangene wordt gemarteld is gebaseerd op zijn ervaringen. In de film valt de aan zijn voeten gebonden man op de aarde, in werkelijkheid lieten ze hem met zijn hoofd op beton vallen.

Vorig jaar september hebben we al met voormalige militairen te maken gehad, toen in de krant een interview met Jeroen Krabbé verscheen dat Pieter van Lierop op de set had gemaakt. Krabbé zei in dat interview: "Wij hebben ons daar als nazi's misdragen". Ze hebben toen een brief naar minister ter Beek gestuurd, om "te redden wat er te redden viel", zoals ze het zelf zeiden. Het was allemaal te bespottelijk voor woorden. Inmiddels hebben een aantal veteranen de film gezien en zijn ze gerustgesteld. Ze wilden voorkomen dat de 135.000 militairen die daar geweest zijn, vrijwilligers en dienstplichtige, zoveel jaar na dato weer aan de schandpaal zouden worden genageld. Niets is minder waar. De film laat zien dat dienstplichtigen in een oorlogssituatie in bepaalde dingen kunnen worden meegezogen. We hebben daar ondervragingsmethoden gebruikt die zo oud zijn als de uitvinding van de elektriciteit."

'Oeroeg' was bij Hella Haasse vooral een verhaal over vriendschap. Is het bij u behalve dat ook een politiek statement?

"Het is in ieder geval geen gemakkelijke sneer naar het koloniale bewind, dat is te goedkoop. Maar dat mijn sympathie bij de Indonesische vrijheidsstrijd ligt is wel duidelijk, denk ik. Mijn verontwaardiging was groot, toen ik las wat er allemaal is uitgevreten. Bij Loe de Jong en anderen worden excessen verwoord die je onder de kop 'oorlogsmisdaden' kunt scharen. Al voor de oorlog had de Nederlandse overheid een concentratiekamp in Nieuw-Guinea ingericht voor Indonesische nationalist. Wat dat betreft mogen we wel eens wat minder aanmatigend zijn als het gaat om de zogenaamde gidsfunctie van Nederland."

Heel diplomatiek worden in *Oeroeg* de getoonde gewelddadigheden redelijk gelijk over de strijdende partijen verdeeld. Op deze manier hoeven voormalige Nederlandse militairen noch huidige Indonesische autoriteiten zich gekwetst te voelen. Toch is er wel enig verschil in schaal.

In de film zit een scène waarin Johan rondwaart in een zojuist afgebrande en uitgemoorde kampong. Ik vermoed dat een buitenlander die alleen die scène krijgt te zien, denkt dat het afkomstig is uit een Vietnam-film. Wat vind u van die vergelijking?

"Die vergelijking is wel terecht. Er zijn zeker parallellen met Vietnam. Het Amerikaanse optreden was natuurlijk veel grootschaliger en de politieke doelen waren anders, maar er was ook sprake van een westers leger dat vocht tegen een guerrilla in de jungle. Ook de traumatische ervaring van veteranen bij terugkeer in hun vaderland komt overeen. Nog steeds kunnen veel mensen die die permanente dreiging hebben meegemaakt er niet over praten met vrouw en kinderen, maar alleen met gelijkgestemde maten die hetzelfde hebben meegemaakt."

Stellingname

Speelt bij dit onderwerp het inlossen van een plaatsvervangende schuld wellicht een rol?

"Als je je onderdeel voelt van het Nederlandse volk en in 'wij' denkt, gaat het je aan. Je kunt gemakkelijk redeneren: ik ben in 1946 geboren, wat gaat het mij aan? Wat kan mij het schelen dat onze vaders daar rotzooi hebben uitgehaald? Maar wat had ik zelf gedaan? Zou ik geweigerd hebben, zou ik gedeserteerd zijn? Misschien, maar daar durf ik mijn handen niet voor in het vuur te steken. Toen moest je kiezen. Eenmaal daar was de keuze nog makkelijker. Als je niet schoot werd je beschoten dus je schoot."

Heeft de Nederlandse samenleving voldoende afgerekend met deze episode uit de vaderlandse geschiedenis?

"Nee, zeker niet. Toch beschouw ik de film niet zo zeer als een politiek statement. Ik vind het mooi als de film voor een generatie die er niet veel van weet een 'eye-opener' kan zijn. Een mooi geschiedverhaal met een prikkelende kant er aan.

Leesverslag Oeroeg (Hella Haasse)

Charlotte van der Hulst

© havovwo.nl (December 2002)

De film heeft zeker een politieke lading, maar wordt hopelijk ook bekeken als een vertelling en op die waarde geschat."

Het feit dat koningin Beatrix de officiële première van Oeroeg zal bijwonen geeft aan de film aan soort koninklijke goedkeuring en dat is, gezien het onderwerp, interessant. Via Hella Haasse zal Beatrix ongetwijfeld vernomen hebben dat de film meer bevat dan alleen de vooroorlogse vertelling die het boekje vult. Hylkema noemt de komst van de koningin een "aardige stellingname" en een "staatkundig statement".

Hebben Nederlanders Indië ooit echt begrepen?

"Een aantal van hen wel, maar het grootste deel zeker niet. Een mooie uitdrukking in dit verband vind ik: "we zaten er wel, maar we waren er niet". We kozen een plek maar hadden geen belangstelling voor wat Indië werkelijk was. Het is bijvoorbeeld alom ontkend hoe breed de nationalistische ideeën werden gedragen, al voor de oorlog. De befaamde vriendelijkheid van de Javaan is totaal miskend. Dat er iets anders onder die glimlach zou kunnen zitten drong pas heel laat door. En toen was het te laat"

Mark Duursma

Beschouwing: "Oeroeg", een teleurstellende film?

De in 1942 verschenen novelle "Oeroeg" kon er niet aan ontkomen. Ook van dit boek, over de vriendschap tussen de twee in Nederlands-Indië wonende jongens, de inlandse Oeroeg en de Hollandse ik-figuur, werd in 1993 een film gemaakt. Op zich dus geen bijzonderheid. Wel als we daarbij bedenken, dat de nota bene gelijknamige film eerder een vervolg dan een verfilming van het boek is. Wordt je als enthousiaste lezer van het boek dan niet lichtelijk bedrogen, wanneer je bij het aanzetten van de film ineens in het door de scenarioschrijver persoonlijk ingevulde open einde van het boek beland?

De film begint waar het boek eindigt, namelijk op het moment dat Johan (de filmnaam van de ik-figuur uit het boek) en Oeroeg elkaar na lange tijd weer ontmoeten, echter niet als vrienden, maar als vijanden. Na deze ontmoeting trekt Johan als militair verder door het land, waarbij herinneringen aan zijn jeugd met vlagen terugkomen. In tegenstelling tot in het boek, waarin die jeugdherinnering één grote flash-back is. Als lezer van het boek zie je Johan nu als persoon, je ziet hem de gebeurtenissen uit zijn jeugd en bovendien die uit het heden meemaken, in plaats van vertellen. Dat is een hele openbaring, die door vele lezers, waaronder ikzelf, als positief wordt ervaren. Want nu ligt de nadruk niet alléén op het gedrag van Oeroeg. Dat brengt bij mij persoonlijk teweeg dat ik, na het zien van de film, Oeroeg veel meer beschouw als een normale jongen, waarschijnlijk door het feit dat ik automatisch minder op hem let. Hij lijkt nu ook meer te praten, omdat de verteller, zoals de ik-persoon dat in het boek was, niet meer alles wat Oeroeg zegt hoeft te citeren en door het ontbreken van dit herhaaldelijke citeren wordt er minder nadruk gelegd de dingen die Oeroeg zegt. Niet dat die nadruk storend is, echter het ontbreken ervan geeft je wel de mogelijkheid je ogen te openen voor andere aspecten uit de film, zoals het landschap, de mensen en bovenal, zoals al genoemd, Johan zelf.

Waar in het boek vooral de details aan bod komen, zoals de twee vrienden spelend met waterjuffers en andere diertjes, gaat het in de film vooral om het geheel.

Mijn antwoord op de vraag of je als lezer van het boek wordt bedrogen door de film is dus deels ja, deels nee. Je kunt je misschien voorstellen dat je als lezer, ontroerd door de aandoenlijke taferelen in het boek, lichtelijk gedesilluseerd bent bij het aanschouwen van een uitgemeorde Kampong. En dan noem ik nog niet eens dat je na afloop van de film blijft zitten met brandende vragen over bijvoorbeeld het lot van Johans moeder, van wie in de gehele film geen spoor te bekennen is....

Wat we echter niet moeten vergeten is dat er toch ook positieve kanten aan de "verfilming" van het boek zitten. Als kijker kan ik niet ontkennen dat de regisseur er haast perfect in is geslaagd om aan de verwachtingen van de lezer wat betreft het landschap en de omgeving te voldoen. Kebon Djati is prachtig neergezet temidden van de Javaanse jungles en ook het mysterieuze meer Telega Hideung roept bij mij onmiddellijk herkenning op.

De film is een aanrader voor mensen die de ik-figuur uit het boek graag wat beter leren kennen, en zich de mogelijkheid willen om zich iets beter voor te kunnen stellen wat zijn leefomgeving is. Daar voeg ik echter aan toe dat de mensen met een voldaan gevoel na het lezen van het boek, zich beter niet aan de film kunnen wagen. Daarvoor verschillen boek en film teveel.